

Wiesław Block OFM Cap

Dariusz Kasprzak, *Kształtowanie się nauki o niebie w teologii patrystycznej I–III wieku*, Kraków 2017, s. 416

Monografia autorstwa znanego polskiego patrologa, znawcy literatury wczesnochrześcijańskiej, dr. hab. Dariusza Kasprzaka, prof. UPJPiL, jest poświęcona kształtowaniu się eschatologicznej nauki dotyczącej życia w teologii patrystycznej I–III wieku. Niebo jako nadzieja na urzeczywistnienie się w eschatologicznym końcu czasów pragnienia co do wiecznego życia to temat żywo obecny, zarówno w samej Biblii, jak i w nauczaniu pisarzy i ojców Kościoła.

Recenzowana dysertacja składa się z trzech obszernych rozdziałów (w całości 415 stron). Pierwszy z nich, o charakterze biblijnym, odwołując się do wyrażeń i zwrotów języka hebrajskiego i języka greckiego, ukazuje teologiczną spójność oraz rozwój biblijnego przekazu obecnego w kolejnych księgach natchnionego tekstu co do rozumienia nieba. I tak dynamiczny rozwój biblijnej terminologii nieba rozpoczyna się od pierwotnej koncepcji nieba przestrzennego i kosmicznego, rozumianego

jako mieszkanie Boga, które będąc stworzone, nie może Go objąć przez ideę nieba trwałego – lecz o przewidzianym końcu, by wreszcie dojść do nauki o „nowym niebie” – przyszłym miejscu szczęśliwości, pojmowanym czy to jako na nowo utworzony raj, czy to niebieska Jerozolima, a przede wszystkim jako mieszkanie Ojca, Syna i Ducha Świętego. Drugi rozdział rozprawy ukazuje kształtowanie się nauki o eschatologicznym niebie w teologii ojców i pisarzy okresu poapostolskiego (I–II wiek). Autor poddał analizie bardzo wiele utworów tego okresu, by wyliczyć choćby te najbardziej znaczące: Didache, list Klemensa Rzymskiego, listy Ignacego Antiocheńskiego i Pseudo-Barnaby, dydaktyczną apokalipsę Hermasa znaną jako *Pasterz* oraz literaturę apologetów greckich. Owocem wzorcowo przeprowadzonej analizy historyczno-filologicznej tekstów i wytrwałej rekonstrukcji teologicznej myśli tam zawartej (mimo że opisy eschatologicznego nieba u wyżej

przedstawionych autorów są często okazjonalne i fragmentaryczne) jest stwierdzenie faktu co do kontynuacji rozwoju nauki o niebie. I choć opisy nieba w okresie poapostolskim nie cechowały się wielką oryginalnością i były wyraźnie zależne od kosmologii i eschatologii biblijnej, to już w kolejnym okresie patrystycznym, związanym z apologetami II wieku, ważkość teologicznego przekazu o niebie była tak doniosła, że został on wpisany do pierwszych pozabiblijnych wyznań wiary. Trzeci rozdział monografii stanowi teologiczną analizę treści eschatologicznej nauki dotyczącej nieba u najbardziej reprezentatywnych teologów chrześcijańskich III wieku: Ireneusza z Lyonu, Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesza oraz przedstawicieli teologii łacińskiej tego okresu (Tertuliana, Cypriana z Kartaginy, Laktancjusza, Wiktoryna z Poetovium oraz wizję Satura z *Męczeństwa świętych Perpetuy i Felicyty*). Nowością tego omawianego tu okresu są ogromne zróżnicowanie form przekazu, jak też niebanalny rozwój koncepcji eschatologicznych. Obok klasycznego przekazu katechetycznego pojawiają się w tym czasie oryginalne spekulacje eschatologiczne, z których – według autora pracy – wybijają się hipotezy Orygenesza dotyczące rozwoju moralnego, duchowego i materialnego zbawionych w niebie, aż do osiągnięcia przez nich nowego nieba i nowej ziemi – wizja zbawionych

wkraczających z nieba do tajemniczej aczasowości Boga.

Oprócz jasno i ciekawie przedstawionej treści merytorycznej recenzowane studium charakteryzuje się bogactwem wykorzystanego materiału źródłowego (traktaty filozofii antycznej i teksty klasyczne, apokryfy judaistyczne i chrześcijańskie, teksty patrystyczne i biblijne). Wszystkie edycje i teksty krytyczne (14 stron samej bibliografii źródłowej) zostały cytowane oraz analizowane w ich oryginalnym brzmieniu: w językach hebrajskim, greckim czy po łacinie. Bez wątplenia praca Dariusza Kasprzaka ubogaci studia patrystyczne badające literaturę wczesnochrześcijańską, także poprzez fakt, iż autor recenzowanego studium nie narzuca dzisiejszych pojęć i koncepcji do analizowanych tekstów antycznych, nie podchodzi do nich z gotowymi założeniami, ale poprzez właściwy proces krytycznej analizy stara się jak najlepiej zrozumieć i odczytać przesłanie autorów wspomnianych dzieł. Taka metoda stosowana konsekwentnie w całej książce sprawia, iż jest ona rzetelnym studium badawczym.

Książka została przygotowana do druku i wydana bardzo starannie przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Trzeba podkreślić jasno i logicznie ułożony spis treści, listę skrótów oraz trzy indeksy (biblijny, rzeczowy i osobowy), co stanowi duże ułatwienie w asymilacji

bogactwa przedstawianych treści. Gratuluję autorowi, iż teologia polska została ubogacona tak ważką i oryginalną monografią, jaką jest jego krytyczne studium eschatologicznego rozumienia nieba w teologii Kościoła I–III wieku. Pozostaje mi tylko żywić nadzieję, iż recenzowana pozycja zostanie szybko przetłumaczona na inne języki europejskie, przyczyniając się w ten sposób do umiędzynarodowienia polskiej patrologii i udostępnienia jej osiągnięć wszystkim zainteresowanym tą tematyką.